

RADICALISERING EN IDENTITEIT

To my Grandma & Grandpa

RADICALISERING EN IDENTITEIT

Radicale rechtse en moslimjongeren vergeleken

AMY-JANE GIELEN

aksant
2008

ISBN 978 90 5260 301 8

© Amy-Jane Gielen

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie of welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Vormgeving omslag: Frits van Hartingsveldt, Amsterdam

Vormgeving binnenwerk: BoekVorm, Amsterdam

Amy-Jane Gielen, A.G. Advies: www.agadvies.com

Uitgeverij Aksant, Postbus 2169, 1000 CD Amsterdam, www.aksant.nl

INHOUD

	VOORWOORD	9
1	INLEIDING	11
	Probleem-, doel- en vraagstelling	12
	Terminologie	14
	Methoden	15
	<i>Casus 1: identiteit van rechts-radicalen jongeren</i>	15
	<i>Casus 2: 'Actieplan Slotervaart: het tegengaan van radicalisering'</i>	16
	Opzet	17
2	WAT IS IDENTITEIT?	21
	Identiteit in de psychologie	21
	Identiteit in de moderne sociologie	23
	Identiteit vanuit een sociologisch postmodern en laatmodern perspectief	24
	Naar een geïntegreerd theoretisch kader van identiteit	25
	<i>Identiteit is persoonlijk en existentieel</i>	26
	<i>Identiteit is interpersoonlijk</i>	27
	<i>Identiteit is collectief</i>	27
	<i>Identiteit is dynamisch en reflexief</i>	28
	<i>Identiteit is multiple</i>	29
3	RECHTSE RADICALISERING	31
	What's in a name	31
	Rechts-radicalisme: van autoritaire persoonlijkheid tot sociale beweging	32
	<i>De autoritaire persoonlijkheid</i>	33
	<i>Complotdenken</i>	34
	<i>De theorie van de bedreigde economische belangen</i>	34
	<i>De theorie van de symbolische belangen</i>	35
	<i>Sociale beweging</i>	36
	<i>Een nieuwe theorie: jeugdcultuur of tegencultuur?</i>	39
	Groepsdynamiek	40
	<i>Van vriendschap naar confrontatie en stigmatisatie</i>	40
	<i>De blijvende zoektocht naar een positieve identiteit</i>	41
	Synthese: identiteit centraal	42
	Almeerse rechts-radicalen jongeren	42

	<i>Voorpost: een thuisbasis voor partij-onafhankelijke ideologen</i>	43
	<i>Methode</i>	44
	<i>De ontwikkeling van radicale denkbeelden</i>	45
	Conclusie	55
4	RADICALISERING ONDER MOSLIMJONGEREN	57
	Kernbegrippen als onderdeel van het islamitisch radicalisme	57
	Wie denkt wat?	60
	<i>Apolitieke salafi's</i>	61
	<i>Politieke salafi's</i>	61
	<i>Salafi-jihadi's</i>	62
	<i>Wie is radicaal?</i>	63
	Verskillende contexten van radicalisering	64
	<i>Sociaalpsychologische factoren</i>	64
	<i>Demografische kenmerken</i>	65
	Groepsdynamiek	66
	Identiteit centraal	68
5	DE ROL VAN DE OVERHEID	71
	Van government naar governance	71
	<i>Gevolgen voor de aanpak van radicalisering</i>	72
	Structure versus agency: de reikwijdte van de overheid	73
	<i>Structure, agency en structuratie</i>	74
	<i>Identiteit: structuur en agency</i>	75
	<i>De theoretische rol van de overheid bij identiteitsontwikkeling</i>	76
	Een kijkje in de praktijk: een governance van (de)radicalisering	79
	<i>'Wij Amsterdammers'</i>	79
	<i>Actieplan Slotervaart: het tegengaan van radicalisering</i>	81
	<i>Onderontwikkelde preventie van radicalisering</i>	82
	Secundaire en tertiaire preventie: exitprogramma's in Europa	83
	<i>Exitprogramma's in Scandinavië</i>	84
	<i>Exitprogramma's in Duitsland</i>	85
6	DE INTERRELIGIEUZE DIALOOG	89
	Methode	90
	De ideale samenleving	91
	Totstandkoming en evaluatie van de dialoog	94
	<i>Opzet en thema's</i>	95
	<i>Typering van de kerk en de moskee</i>	96
	<i>Opkomst</i>	97
	<i>Praktische zaken</i>	98
	<i>Verloop bijeenkomsten</i>	98
	<i>Belangrijke (leer)momenten</i>	100
	<i>Visie op de voortzetting</i>	101
	Conclusies en aanbevelingen	102

7	EVALUATIE SOCRATISCHE GESPREKKEN	107
	Het socratische gesprek: achtergronden en inhoud	107
	Wat is de rol van de moskee in de samenleving?	109
	<i>Inhoud bijeenkomst</i>	109
	Wat vinden de jongeren zelf?	111
	<i>Waarom deze moskee?</i>	112
	<i>Interactieve lezingen</i>	112
	<i>Opkomst</i>	113
	<i>Ouders</i>	114
	Een belangrijke ontwikkeling binnen de moskee	114
	Conclusie en aanbevelingen	118
8	EEN JAAR LATER	123
	De interreligieuze dialoog	123
	De socratische gesprekken	124
	Vordering actieplan	125
	Deradicaliseringsprogramma's voor de rechts-radicalen?	127
9	CONCLUSIE	131
	LITERATUUR	137

VOORWOORD

Dit boek is een gewijzigde versie van mijn afstudeerscriptie die ik op 31 augustus 2007 heb afgerond. In de week voor het inleveren van de definitieve versie van mijn scriptie kwamen bijna alle aspecten uit dit boek terug in de media. ‘Mijn’ Almeerse rechts-radicalen jongens die in hoofdstuk 3 aan het woord komen, waren in het nieuws omdat hun rechtszaak begonnen was. Ze schokten de maatschappij toen een van de jongens de volgende uitspraak deed: ‘Zoals Hitler erover dacht, zo denk ik er ook over.’ Een paar dagen later maakte minister ter Horst haar ‘Actieplan Radicalisering’ bekend. Miljoenen worden er uitgetrokken om vooral op lokaal niveau radicalisering te voorkomen. Stadsdeel Slotervaart krijgt daarvan € 400.000 om onder andere te besteden aan interreligieuze dialogen en socratische gesprekken voor jongeren. Beide activiteiten waren in de vorm van een pilot al enkele maanden daarvoor van start gegaan. In hoofdstuk 6 en 7 komt de evaluatie van deze activiteiten aan bod. Tot slot was er die week het programma ‘Bimbo’s en Boerka’s’ waarin de Tilburgse islamdocent Suhayb Salam (tijdelijk) wegliep uit de uitzending, omdat er een schaars geklede vrouw in de uitzending verscheen. Zijn instituut voor Opvoeding en Educatie, blijkt populair onder (salafistische) moslimjongeren in heel Nederland en wordt actief gepromoot onder (Amsterdamse) moslimjongeren, iets wat eveneens in dit boek aan de orde komt.

Ruim een half jaar later heeft de thematiek van het boek niet aan actualiteit ingeboet. Langzaam beginnen nu op gemeentelijk en stadsdeelniveau de eerste actieplannen ter voorkoming van radicalisering van de grond te komen. Ik hoop dat dit boek zal dienen ter (verdere) inspiratie van de invulling van de huidige actieplannen, maar vooral ook ter verbreding van de doelgroepen waar die plannen zich op richten. Niet alleen rechts-radicalen in het vizier houden, maar ook potentieel rechts-radicalen; niet alleen potentieel radicale moslimjongeren, maar ook moslimjongeren die al geradicaliseerd zijn.

Dit boek was niet tot stand gekomen zonder begeleiding, hulp en steun van veel mensen tijdens de scriptiefase. Langs deze weg wil ik Stadsdeel Slotervaart bedanken dat zij mij de ruimte hebben gegeven om activiteiten van hun recent

ontwikkelde actieplan te evalueren. In het bijzonder wil ik Yvonne Cornelisse, Hassan el Maimouni en Aouatif Tawfik bedanken. Verder ben ik alle deelnemers en organisatoren van de activiteiten erg dankbaar voor hun medewerking. Hartverwarmend vond ik het hoe mensen (die soms niet eens in Amsterdam woonden) op hun vrije avond naar 'Infopunt de Branding' kwamen in Slotervaart om deel te nemen aan mijn evaluatiebijeenkomsten. Ook wil ik mijn dank betuigen aan de Almeerse rechts-radicalen voor hun medewerking. Met de media weigeren ze te praten, maar voor mij als onderzoeker waren ze gelukkig bereid een uitzondering te maken.

Verder heb ik ook veel gehad aan enkele collega's aan de Universiteit van Amsterdam: prof. dr. John Grin, prof. dr. Jean Tillie, drs. Marieke Sloodman, drs. Froukje Demant en drs. Steffie Verstappen. Jullie tips bij het uitvoeren van onderzoek of commentaar op conceptversies waren erg waardevol. Prof. dr. Maarten Hajer kan zeker niet onvermeld blijven: zonder jouw aansporingen was het nooit in me opgekomen mijn scriptie als manuscript naar de uitgever op te sturen.

Twee mensen wil ik in het bijzonder bedanken: prof. dr. Gerd Junne en drs. Justus Uitermark. Gerd, jij bent in dit hele proces uiterst flexibel geweest. Jouw commentaar – die ik soms op onchristelijke tijdstippen nog kreeg – was altijd erg waardevol. Ik vond het heel bijzonder dat ik van mijn scriptiebegeleider nuttige krantenknipsels en boekjes naar mijn huisadres kreeg opgestuurd. Justus, jij bent voor de empirische hoofdstukken een hele fijne sparringpartner geweest. Jouw kritische en soms wat cynische noten, zijn de hoofdstukken mijns inziens zeker ten goede gekomen.

Last but not least, wil ik mijn familie en vriend bedanken voor hun onvoorwaardelijke steun. Dit onderzoek is uitgevoerd in omstandigheden die ik nooit meer hoop mee te maken. Omstandigheden die voor ons allemaal tekenend en identiteitsvormend zijn geweest. Zonder jullie steun was ik hier niet doorheen gekomen en had ik mijn onderzoek nooit succesvol kunnen afronden.

INLEIDING

In september 2006 kopten de kranten dat het ‘twee-voor-twaalf’ is in stadsdeel Slotervaart in Amsterdam. Jongeren blijken te radicaliseren en onbenaderbaar, aldus stadsdeelvoorzitter Ahmed Marcouch. Een maand later verscheen een rapport van Slootman en Tillie (2006) waaruit blijkt dat er inderdaad geradicaliseerde moslimjongeren in Amsterdam rondlopen. Radicalisering vindt echter niet alleen bij moslimjongeren plaats, maar is een verschijnsel dat zich ook voordoet bij politiek rechtse jongeren (Van Donselaar & Rodrigues 2006). In een in oktober 2007 verschenen onderzoek van het COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement dat in opdracht van de Vereniging Nederlandse Gemeente (VNG) werd gehouden, wordt dit beeld bevestigd. Van de 75 gemeenten die hebben deelgenomen en incidenten meldden, ging het in 27 gevallen om rechts-radicalisme en slechts in acht gevallen om islamitische radicalisering.

Volgens het Nationaal Veiligheidsonderzoek uit 2007 blijkt dit thema erg te leven onder de Nederlanders. Bijna 80 procent van de Nederlanders denkt dat er in Nederland extreme groeperingen bestaan die de vrijheid bedreigen. Vooral fundamentalisten en geloofsfanatici worden als bedreigend ervaren. Hoewel beduidend minder vaak, worden terroristen en rechts-extremisten ook genoemd als een bedreiging voor de rechtsstaat in het Veiligheidsonderzoek. Men realiseert zich in toenemende mate dat democratie niet vanzelfsprekend is. Het omgaan met politieke en religieuze radicalisering is een van de grootste uitdagingen voor onze democratie (NWO 2006). We weten inmiddels dat er sprake is van radicalisering, maar belangrijker is de vraag hoe we radicalisering kunnen aanpakken en voorkomen.

De noodzaak hiervan werd al eerder erkend, want in december 2004 stuurde de minister van Binnenlandse Zaken het AIVD-rapport ‘Van Dawa tot Jihad’ (2004) toe aan alle burgemeesters, korpsbeheerders en commissarissen der Koningin. Het AIVD-rapport geeft een beschrijving van het moslimradicalisme en de dreigingen die daarvan kunnen uitgaan. Het laat zien dat het moslimradicalisme bestaat uit een veelheid van stromingen, bewegingen en groeperingen. In de begeleidende brief meldt de minister: ‘Het tegengaan van radicalisering vereist de brede en urgente inzet van alle bestuursorganen, zowel op internationaal,

nationaal en decentraal niveau, en van alle beschikbare instrumenten, zowel in de strafrechtelijke, vreemdelingrechtelijke, bestuursrechtelijke als de politiek-bestuurlijke sfeer.' In de daaropvolgende nota 'Radicalisme en radicalisering' die de minister van Justitie op 19 augustus 2005 aan de Tweede Kamer heeft aangeboden, staat dat de aanpak van radicalisme en radicalisering (waarbij niet alleen de aanpak van moslimradicalisering centraal staat, maar ook rechts-radicalisme en dierenrechtenactivisme) een terrein is waar lokale en nationale overheid elkaar nodig hebben en elkaar aanvullen. Het kabinet ziet vooral een grote rol weggelegd voor de lokale overheid bij het signaleren en beteugelen van radicalisering. Het beteugelen van radicalisering betreft op dit moment voornamelijk repressieve maatregelen. Het is echter ook belangrijk om radicalisering te voorkomen. De vraag is hoe.

Probleem-, doel- en vraagstelling

Er bestaat geen handboek hoe te interveniëren bij radicaliseringsprocessen. Het ontwikkelen van preventieve maatregelen tegen radicalisering staat op dit moment nog in de kinderschoenen. Koplopers zijn Amsterdam en Den Haag. Tijdens het overleg in de Tweede Kamer over het 'Actieplan Polarisatie en Radicalisering' bleek dat mogelijk zestig tot tachtig gemeenten eigen plannen willen maken. Uit onderzoek van het COT (oktober 2007) is echter gebleken dat veel gemeenten moeite hebben dit beleid vorm te geven. Veel gemeenten zouden graag de plannen van aanpak van andere gemeenten willen inzien om deze voor de eigen gedachtevorming te kunnen benutten.

Om beleid te ontwikkelen waarmee radicalisering voorkomen kan worden, dient eerst inzichtelijk te worden gemaakt wat de oorzaken van radicalisering zijn. De afgelopen jaren zijn met betrekking tot de oorzaken van moslimradicalisering een aantal onderzoeken verschenen (AIVD 2004; AIVD 2006: Buijs et al. 2006a; Buijs et al. 2006a; Groen & Kranenberg 2006; Ministerie van Justitie 2005; Sloodman & Tillie 2006). Ook onderzoeken over de oorzaken van (mogelijke) rechtse radicalisering zijn niet achtergebleven (AIVD 2005; Bjørgo 2002; Van Donselaar 2005; Klandermans & Majer 2006). Sunnier (2006) heeft als kritiek op de onderzoeken van Buijs et al. aangegeven dat de rol van identiteit in radicaliseringsprocessen wel als verklarende factor wordt opgevoerd, maar niet nader wordt besproken. Zijn kritiek is eigenlijk toepasbaar op alle recente onderzoeken over radicalisering: de rol van identiteit in radicaliseringsprocessen wordt altijd genoemd, maar nooit toegelicht. Kortom, naast het feit dat er een gebrek is aan studies over hoe radicalisering voorkomen kan worden, zijn de oorzaken van zowel religieuze als politieke radicalisering nog steeds niet helemaal inzichtelijk gemaakt. Ze bevatten alle een lacune: de rol van identiteit in radicaliseringsprocessen is onvoldoende besproken.

Met behulp van deze probleemstelling wil ik met mijn onderzoek een aantal doelstellingen bereiken:

- Verheldering van het beleidsprobleem rechtse radicalisering door met behulp van literatuuronderzoek en interviews een analyse te maken van de identiteit van rechts-geradicaliseerde jeugd.
- Verbetering van de theoretische beschouwing van de rol van identiteit in radicaliseringsprocessen bij moslimjongeren door een literatuuroverzicht te geven van de oorzaken van radicalisering, waarin de rol van identiteit wordt uitgelicht.
- Verbetering van de theoretische beschouwing van de overeenkomsten en verschillen in identiteit van zowel geradicaliseerde moslimjongeren alsmede geradicaliseerde rechtse jongeren.
- Maatschappelijke bijdrage leveren door oplossingen aan te dragen voor het radicaliseringsprobleem.

Uit mijn doelstellingen komt naar voren dat ik vooral (de zoektocht naar) identiteit centraal stel in radicaliseringsprocessen bij zowel moslimjongeren als politiek rechtse jongeren. Dat is echter een hypothese die nog onderzocht moet worden. Als deze hypothese blijkt te kloppen dan betekent dat er voor de overheid mogelijkheden zijn om radicalisering te voorkomen, namelijk het identiteitsontwikkelingsproces van deze jongeren in goede banen leiden. De centrale vraagstelling van mijn onderzoek luidt daarom:

Welke rol speelt de zoektocht naar identiteit in (de preventie van) radicalisering?

Om tot een volledige beantwoording van de vraagstelling te komen, heb ik de centrale vraag opgesplitst in een aantal deelvragen:

- Wat is identiteit?
- Hoe ziet de zoektocht naar identiteit en de identiteit van geradicaliseerde rechtse jongeren eruit?
- Hoe ziet de zoektocht naar identiteit en de identiteit van geradicaliseerde moslimjongeren eruit?
- Wat zijn de overeenkomsten en verschillen in identiteit van geradicaliseerde moslimjongeren en rechtse jongeren?
- Wat zijn de mogelijkheden van de overheid om het identiteitsvormingsproces te begeleiden?
- Welke maatregelen worden getroffen door de (lokale) overheid om radicalisering te voorkomen en in hoeverre zijn deze ook effectief?
- Welke aanbevelingen kunnen gedaan worden ter voorkoming van radicalisering?

Terminologie

Radicalisme

Radicalisme is een veel gebruikte term waaraan zeer uiteenlopende betekenissen worden toegekend. In de AIVD-nota 'Van Dawa tot Jihad' (2004) worden drie componenten van radicalisme omschreven: de ontwikkeling van opvattingen en activiteiten gericht op vergaande veranderingen en zelfs omverwerping van het maatschappelijke en/of politieke bestel, waarbij zonedig buitenwettelijke methoden (inclusief geweld) worden gebruikt; het in toenemende mate aanvaarden van verreikende persoonlijke gevolgen van deze opvattingen en activiteiten en tot slot de ontwikkeling van een algehele houding van compromisloosheid van tendensen om de confrontatie te zoeken met diegene die in de weg staan. Buijs et al. stellen in hun boek *Strijders van eigen bodem* (2006a: 14) dat radicalisme verwijst naar een ernstige onvrede met de bestaande maatschappelijke constellatie, een beeld van de personen en instituties die hier verantwoordelijk voor zijn, samenhangend met een idee of utopie hoe het anders zou kunnen zijn en een beeld van actoren die dat kunnen realiseren. Slootman en Tillie (2006: 16) erkennen deze definities, maar beschrijven radicalisme vooral in termen van legitimiteit. Radicalisme moet vooral worden gezien in termen van een toenemend verlies van legitimiteit van de democratische samenleving, waarbij de uiterste vorm van radicalisme (extremisme) beschouwd wordt als tegenpool van democratie.

De definitie van de AIVD is erg nauw en neigt mijns inziens meer naar een definitie van extremisme. De definitie van Buijs et al. vind ik echter weer te ruim. Volgens mij zijn er in Nederland zeer veel mensen die ontevreden zijn met de bestaande maatschappelijke constellatie en wel een idee hebben hoe het anders moet. In mijn definitie van radicalisering combineer ik daarom de definities van Buijs et al. en Slootman en Tillie, en definieer ik radicalisme als een toenemend verlies van legitimatie van de democratische samenleving met een idee of utopie hoe het anders zou moeten.

Radicalisering

Op basis van bovenstaande definities van radicalisme kan radicalisering worden gezien als het proces van toenemend radicalisme bij een persoon of groep, waarbij de bereidheid groeit om zelf dergelijke diep ingrijpende veranderingen van de samenleving en de democratische rechtsorde (eventueel op ondemocratische wijze) na te streven en/of te ondersteunen, dan wel anderen daartoe aan te zetten. Radicalisering is een *langdurig* proces, omdat het doorsnijden van banden met de gevestigde samenleving tijd kost. Het is *gelaagd* in de zin dat het groepen, generaties, geestverwanten en individuen kan betreffen. Het is eveneens *veelvormig* vanwege de verschillende dimensies: politiek, religieus en sociaal-cultureel (Buijs et al. 2006a: 16). Stadsdeel Slotervaart (Actieplan Slotervaart: het tegengaan van radicalisering 2007) ziet radicalisering vooral als een zoektocht naar de

identiteit waarbij de betrokkene het risico loopt te blijven hangen in een radicale (religieuze) opvatting over wie hij is of moet zijn.

Methoden

Om tot een beantwoording van de vraagstelling te komen heb ik zowel een literatuuronderzoek als empirisch onderzoek uitgevoerd. Voor de literatuurstudie heb ik mij geconcentreerd op het concept van identiteit en de rol van identiteit in radicaliseringsprocessen bij zowel moslimjongeren als rechts-radicalen jongeren. Met behulp van een evaluatie van de wetenschappelijke literatuur over rechts-radicalisme en islamitisch radicalisme (waarin ik de rol van identiteit centraal stel), aangevuld met empirisch onderzoek (casus 1), hoop ik een bijdrage te leveren aan de theoretische beschouwing van identiteit in radicaliseringsprocessen.

Met behulp van een literatuurstudie over (democratisch) governance, zal ik proberen de mogelijkheden van een overheid om het identiteitsvormingsproces vorm te geven en radicalisering te voorkomen, in kaart te brengen. Deze literatuur met betrekking tot Nederland is zeer beperkt gebleken, simpelweg omdat de ontwikkeling van beleid op deze problematiek nog in de kinderschoenen staat. Met behulp van empirisch onderzoek (casus 2) naar maatregelen om radicalisering te voorkomen, hoop ik naast een theoretische beschouwing van de mogelijkheden van de overheid ook een maatschappelijke bijdrage te leveren.

Casus 1: identiteit van rechts-radicalen jongeren

Om te onderzoeken wat de rol van identiteit is in processen van rechtse radicalisering, heb ik jongeren geïnterviewd die lid zijn van de organisatie Voorpost. Voorpost ziet zichzelf als nationalistische actiegroep, die staat voor actie, vorming en kameraadschap. De acties kunnen verschillend van karakter zijn. Er worden zowel ludieke, provocerende als bezettingsacties uitgevoerd. De acties vinden echter niet plaats zonder vorming. Militanten van Voorpost moeten weten en kunnen uitleggen waarom en waarvoor (of waartegen) ze actie voeren. Tenslotte wordt kameraadschap ook erg belangrijk gevonden. Voorpost hecht sterk aan een sfeer van onderling vertrouwen. Daarom organiseert Voorpost regelmatig bijeenkomsten zoals de kameraadschapavonden en het Pinksterkamp om de onderlinge band te versterken. Zij benadrukken partij-onafhankelijk te zijn, non-conformistisch en radicaal, maar niet extreem.¹

Een aantal jongeren van de afdeling Flevoland² waren opgepakt, omdat ze verdacht werden van bedreiging met geweld en/of openlijke geweldpleging en/of brandstichting met gemeen gevaar voor goederen en/of personen.³ Nadat zij al enkele weken in voorarrest zaten, heb ik per post contact gemaakt met deze jongeren en getracht met behulp van interviews inzicht te krijgen in hun radicali-

seringsproces, waarbij ik de rol van identiteit centraal heb gesteld. De specifieke methode die ik hiervoor heb gebruikt is de 'life story interview', een interviewmethode binnen de kwalitatieve onderzoeksmethoden (Atkinson 1998). Het voordeel van een kwalitatieve onderzoeksmethode boven een kwantitatieve methode, is dat het mogelijk is om inzichten te krijgen in het proces van sociale transformatie. Life story interviews zijn een goede manier om identiteitsontwikkeling te bevragen en achterhalen, waarbij belangrijke gebeurtenissen in iemands leven die hebben bijgedragen aan het radicaliseringsproces benadrukt kunnen worden:

'A life story is the story a person chooses to tell about the life he or she has lived, told as completely and honestly as possible what is remembered of it, and what the teller want others to know of it, usually as a result of a guided interview by another (...) A life history is a fairly complete narrating of one's entire experience of life as a whole, highlighting the most important aspects' (Atkinson 1998: 8).

Casus 2: 'Actieplan Slotervaart: het tegengaan van radicalisering'

In Stadsdeel Slotervaart is in februari 2007 een actieplan gepresenteerd dat ten doel heeft radicalisering te voorkomen. Het actieplan is niet bedoeld om jongeren te deradicaliseren, maar om de voedingsbodem voor radicalisering weg te nemen. In het actieplan worden zeven beleidsmaatregelen aangekondigd:

- 1 Het bevorderen van de bewustwording onder de (moslim)jongeren en hun sociale omgeving van de gevaren van radicaliseringsprocessen.
- 2 Het faciliteren van het aanbod dat gericht is op het ontwikkelen van de competenties die de weerbaarheid van jongeren en hun ouders vergroten.
- 3 Het ondersteunen van ouders in hun opvoedingstaak.
- 4 Het ondersteunen van moskeeën en imams in het omgaan met (vatbaar) radicaliserende jongeren en in het tegengaan van radicalisering.
- 5 Het sluitend maken van de radicaliseringsmeldingssystemen (Informatiehuishouding Radicalisering).
- 6 Het faciliteren van de samenwerking met het onderwijs en de jeugdvoorzieningen.
- 7 Het bevorderen van de interactie tussen de verschillende bevolkings- en levensbeschouwelijke groepen.

Door een aantal activiteiten van het actieplan te evalueren heb ik onderzocht of het 'Actieplan Slotervaart: het tegengaan van radicalisering' een bijdrage kan leveren aan de preventie van radicalisering. Evaluatie van preventieve beleidsmaatregelen is methodologisch gezien een uitdaging. Immers, hoe stel je vast of je radicalisering hebt voorkomen? Voor de evaluatie van de beleidsmaatregelen heb ik gebruik gemaakt van de zogenaamde vierde-generatie-evaluatiemethode zoals beschreven door Guba en Lincoln in *The fourth generation evaluation* (1989).

De historie van methoden van onderzoek laat verschillende generaties onderzoeksmethoden zien die verwijzen naar verschillende manieren hoe individuen de wereld om zich heen waarnemen en ordenen. Die methoden zijn: ‘meten is weten’ (eerste generatie), ‘beschrijven en beoordelen’ (tweede generatie), en ‘interpreteren’ (derde generatie). Het gedachtegoed van de vierde-generatie-evaluatie wijkt hier van af en is gebaseerd op het constructivisme. Dit gedachtegoed staat tegenover het positivistische gedachtegoed, waarbij wordt uitgegaan van één te kennen waarheid. Evaluaties volgens deze klassieke manier van denken gaan er vanuit dat er één beeld is van wat er gebeurd is. Deze manier van evalueren spitst zich toe op wat goed of fout is en bekijkt de effectiviteit en efficiency van beleid. Volgens het constructivistische gedachtegoed is er geen gegeven realiteit. De ene werkelijkheid is niet meer reëel dan de andere. De werkelijkheid is geconstrueerd en onafhankelijk van een of andere fundamentele realiteit. Het gaat in de evaluatie om het leren kennen van de verschillende werkelijkheden en het creëren van een nieuwe werkelijkheid die onderschreven wordt door het grootste deel van de actoren en leidt tot actie. Uitgangspunt bij deze methode is dan dat er niet één te onderzoeken waarheid is, maar dat betrokkenen bij het beleid eigen ervaringen en ideeën hebben die allemaal even ‘waar’ zijn. Alle betrokkenen hebben een eigen reconstructie, opvattingen, beelden en verhalen. In de vierde-generatie-evaluatie wordt een gezamenlijke reconstructie gemaakt. Onderzocht wordt waar de beelden overeenkomen, maar ook waar ze verschillen. Deze verschillen geven meer inzicht in mogelijke problemen en oplossingen en leren veel voor de toekomst.

Opzet

Identiteit is een veelgebruikt woord in de wetenschap en in de hedendaagse praktijk. Het is echter ook een woord dat veel gebruikt wordt zonder de analytische waarde ervan aan te tonen. Hoe meet je immers identiteit? In hoofdstuk 2 zal ik daarom trachten het begrip identiteit methodologisch scherp te zetten door aan te geven welke aspecten allemaal onder identiteit kunnen worden verstaan. Op basis hiervan probeer ik een conceptie van identiteit te ontwikkelen, die als analyse-eenheid gebruikt kan worden bij zowel het literatuuronderzoek als het empirisch onderzoek naar de rol van identiteit in radicaliseringsprocessen. De literatuur over radicalisering van rechtse jongeren blijkt erg beperkt. Er is een rijkdom aan literatuur op het gebied van extreem-rechtse politieke partijen en organisaties, waarbij motivaties om toe te treden en de ontwikkeling van extreem-rechtse denkbeelden centraal staan. De rol van identiteit blijft hierin echter onderbelicht. Na een presentatie van deze literatuur, laat ik zien dat de (zoektocht naar) identiteit een belangrijke rol speelt in de ontwikkelingen van extreem-rechtse denkbeelden en lidmaatschappen. Met het verval van extreem-

rechtse politieke partijen in Nederland, heeft zich een trend ontwikkeld waarin fluide rechts-radicalen jongeren-netwerken sterk in opkomst zijn. Naar dit verschijnsel is nauwelijks onderzoek gedaan. Met behulp van interviews met gedetineerde rechts-radicalen jongeren, wil ik deze lacune in de wetenschap proberen op te vullen.

Er zijn recentelijk veel rapporten en boeken geschreven over de oorzaken van radicalisering van moslimjongeren. Het zou pretentiefus zijn om te denken dat ik op basis van empirisch (scriptie)onderzoek tot aanvullende inzichten kan komen. Daarom geef ik in hoofdstuk 4 slechts een overzicht van deze recente literatuur. Wel probeer ik op basis van mijn ontwikkelde identiteitsconcept, de rol van identiteit in het radicaliseringsproces centraal te stellen. Op basis hiervan zal ik later in het onderzoek de overeenkomsten laten zien in verschillende radicaliseringsprocessen; die van rechts-radicalen jongeren en van radicalen moslimjongeren.

In het 'Actieplan Slotervaart: het tegengaan van radicalisering' (2007) wordt aangegeven dat met behulp van begeleiding en adequate interventies jongeren kunnen worden geholpen bij de vorming van hun identiteit, opdat ze een volwaardig participerende burger van de samenleving worden. Dat suggereert dat er een rol is weggelegd voor de overheid bij identiteitsvorming. Is dat echter wel zo en kan de overheid dit alleen of zijn daar partners voor nodig? In hoofdstuk 5 plaats ik de vorming van identiteit door de overheid in een van de grootste debatten binnen de sociale wetenschap: het 'structure-agency' debat, waarbij onder andere de structuratietheorie van Giddens wordt besproken. Tevens komt aan bod het boek van March en Olson *Democratic Governance* (1995), waarin zij uitleggen hoe een overheid democratische wenselijke identiteiten kan bevorderen. Verder bespreek ik twee concrete programma's die ten doel hebben radicalisering te voorkomen. Daarna volgt een kijkje over de landsgrenzen waar exitprogramma's voor radicalen zijn opgezet die beogen geradicaliseerde jongeren en jongvolwassenen een nieuwe identiteit aan te meten. Na een theoretische bespreking van de oorzaken van radicalisering en de theoretische en praktische mogelijkheden van de overheid om dit te voorkomen, kijk ik in de daarop volgende hoofdstukken naar mogelijke maatregelen om radicalisering te voorkomen. In hoofdstuk 6 en 7 worden daarom een tweetal activiteiten – die in het kader van het actieplan zijn georganiseerd – besproken en geëvalueerd. Hoe ging het vervolgens verder? In een afsluitend hoofdstuk kijk ik naar hoe deze activiteiten – maar ook andere activiteiten die inmiddels vanuit het actieplan zijn geïmplementeerd – zich ontwikkeld hebben in het afgelopen jaar. In hetzelfde hoofdstuk komen de rechts-radicalen ook weer in beeld. Hoe is het hun vergaan na hun gevangenisstraf? Welke maatregelen zijn er door de overheid genomen om te voorkomen dat deze groep recidiveert?

Noten

- 1 www.voorpost.org/totaal.htm, 26 februari 2007.
- 2 De jongeren ontkennen echter dat de vermeende misdaden vanuit de organisatie zijn gepleegd.
- 3 Het betrof bedreiging van krakers en mogelijke brandstichting van een kraakpand, maar in het politieonderzoek is ook naar voren gekomen dat sommige van deze jongeren ook betrokken zijn geweest bij een poging tot brandstichting van een moskee, een synagoge, een islamitische supermarkt en een islamitische basisschool.